

УДК 347

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ КРЕДИТОРІВ І ПОЗИЧАЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ЛІКВІДАЦІЇ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ БАНКІВ

*Пасічник Андрій Володимирович,
канд. юрид. наук, доцент міжнародного, європейського
та екологічного права ННІ права,
Сумський державний університет*

*Петренко Катерина Григорівна,
студентка VI курсу ННІ права,
Сумський державний університет*

У статті досліджується проблема ліквідації неплатоспроможних банків. Зауважується, що чинне законодавство має досить велику кількість вад чи прогалин. А тому питання швидкого і ефективного усунення з ринку неплатоспроможних комерційних банків врегульовано недосконало.

Це призводить до порушення прав як кредиторів, так і дебіторів банківських установ. Більше того, така ситуація негативно впливає на весь фінансовий сектор економіки України та призводить до соціальних проблем.

На підставі проведеного аналізу профільного законодавства та враховуючи практику його застосування було запропоновано окремі заходи, спрямовані на вдосконалення захисту прав кредиторів і боржників банку.

Зокрема, по-перше, запропоновано внести зміни до Рішення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб України «Про затвердження Порядку складання і ведення реєстру акцептованих вимог кредиторів та задоволення вимог кредиторів банків, що ліквідуються» і подовжити строк, протягом якого кредитори мають право заявити уповноваженій особі Фонду про свої вимоги до банку. У цьому нормативно-правовому акті встановлено строк у 30 днів. Подовження цього строку до 60 днів надасть змогу більшій кількості кредиторів заявити про свої права, зменшить кількість судових справ з даного питання, захистить права кредиторів. По-друге, необхідно розширити коло повноважень Фонду гарантування вкладів фізичних осіб і надати йому право бути правонаступником у зобов'язальних відносинах, які не вдалося припинити ліквідатору у визначений законодавством строк. По-третє, з метою більш ефективного захисту осіб, які мають депозити в ліквідованих банках, необхідно збільшити гарантовану суму повернення вкладу і змінити спосіб її визначення.

Вказані заходи дозволять значно пришвидшити процедуру ліквідації неплатоспроможного банку, а також зміцнити правовий захист кредиторів і позичальників банку.

Ключові слова : ліквідація, неплатоспроможний банк, кредиторська заборгованість, тимчасова адміністрація, депозитні вклади, грошовий обіг.

Pasichnik A. V., Petrenko K. Gr. Some Aspects of Improving the Protection of the Rights of Lenders and Borrowers in the Process of Liquidation of Insolvent Banks. The article investigates the problem of liquidation of insolvent banks. It is noted that the current legislation has a sufficiently large number of deficiencies or gaps. And so the issue fast and effective elimination of insolvent commercial banks regulated imperfectly.

This leads to the violation of the rights of both creditors and debtors of the banking institutions. Moreover, this situation affects the entire financial sector of Ukraine's economy and leads to social problems.

On the basis of the analysis of the relevant legislation and taking into account the practice of its application it was proposed that individual activities aimed at improving the protection of the rights of creditors and debtors of the Bank.

In particular, first, requested to amend the Decision of the Fund of guaranteeing deposits of individuals of Ukraine "On approval of the Procedure of compiling and keeping the register of accepted creditors 'claims and satisfaction of requirements of creditors of liquidated banks" and extend the period within which the creditors have the right to declare the authorized person of the Fund on their claims against the Bank. This legal act establishes a period of 30 days. Extending this period to 60 days will provide an opportunity to a greater number of creditors to claim their rights, reduce the number of court cases on this issue, to protect the rights of creditors. Secondly, it is necessary to expand a circle of powers of the Deposit guarantee Fund of individuals' deposits and give him the right to be the successor to the legally binding relations, that failed to stop the liquidator in a defined legal term. Thirdly, in order to better protect persons who have deposits in the liquidated banks, it is necessary to increase the guaranteed amount of the Deposit return and change the method of its determination.

These measures will significantly accelerate the procedure of liquidation of an insolvent Bank, and to strengthen the legal protection of lenders and borrowers of the Bank.

Keywords : liquidation, replacepoint Bank, payables, temporary administration, deposits, cash flow.

Актуальність дослідження. В останні роки кількість банків, щодо яких розпочато процедуру ліквідації, значно збільшилась. Проте, кожен банк є елементом державної фінансової системи і, відповідно, має на неї вплив. Тому якість банківської системи України обумовлює стабільність фінансової складової економіки держави. Отже, надважливим питанням є не лише якісне регулювання стабільно-діючих комерційних банків, а і встановлення чіткої нормативної процедури виключення з правовідносин банківських установ, економічні показники діяльності яких вимагають провести їх ліквідацію.

Нажаль, чинне законодавство, що регулює відносини неплатоспроможності комерційних банків, має деякі вади та прогалини. Зокрема, ним встановлені необґрунтовані строки проведення окремих процедур під час ліквідації банку, недостатньо чітко визначено порядок припинення договірних відносин між ліквідованим банком та його клієнтами, тощо. Зазначені проблеми мають системний характер і не лише ускладнюють процедуру ліквідації комерційного банку, а і негативно впливають на весь фінансовий сектор держави та створюють соціальне напруження в суспільстві.

Питання правового регулювання ліквідації неплатоспроможних банків досліджували: О.М. Вінник, В. В. Джуня, Б. М. Полякова, В. В. Родзивілюк, П. О. Повара та інші.

Метою статті є вироблення пропозицій щодо удосконалення процедури ліквідації неплатоспроможних банків та захисту прав їх кредиторів і дебіторів банків у вказаних правовідносинах.

Виклад основного матеріалу. Законодавство щодо регулювання питання ліквідації неплатоспроможних банків досить суперечливе. Крім того, існує проблема відсутності норм, що регулюють окремі процедури, що відбуваються під час ліквідації банків. Законодавець вирішує проблему застосування норм щодо банкрутства банків, відсилаючи до спеціальних норм Закону України "Про банки та банківську діяльність". Але він посилається на ті норми, що обмежено регулюють процедуру, залишаючи при цьому неможливим застосування загальних норм іншого законодавства України. Наприклад, згідно з п. 6, ч. 2 Рішення Виконавчої дирекції фонду гарантування вкладів фізичних осіб «Про затвердження Порядку складання і ведення реєстру акцептованих вимог кредиторів та задоволення вимог кредиторів банків, що ліквідуються»,

заявлення кредитором своїх вимог здійснюється протягом 30 днів з дня опублікування відомостей про відкликання банківської ліцензії, ліквідацію банку. Уповноважена особа Фонду припиняє приймання вимог кредиторів після закінчення 30 днів з дня опублікування відомостей відповідно до цього рішення. Будь-які вимоги, що надійшли після закінчення вказаного строку, вважаються погашеними, крім вимог вкладників у межах гарантованої Фондом суми відшкодування за вкладом. Таким чином, ця норма суперечить встановленому у ч. 3 ст. 41 Конституції України принципу непорушності права власності.

Отже, необхідно внести зміни до цього рішення і подовжити строк, протягом якого кредитор матиме право заявляти про свої вимоги до банку. Найоптимальнішим варіантом є подовження такого строку до 60 днів.

Таким чином, на межі банківського законодавства та законодавства про банкрутство фактично створюється окремий інститут неплатоспроможності банків, а суперечливий його механізм породжує низку проблем (колізійних норм).

Вчені-економісти ліквідацію банку визначають як припинення ділових зв'язків та операційної діяльності банку-банкрута шляхом організованого розміщення його активів після того, як він був переданий під управління як неплатоспроможний боржник. При цьому використовують категорію «закриття банків» і вказують, що світовою практикою вироблено два підходи їх закриття – економічний (перерва або припинення здійснення операцій банком) та юридичний (відкликання у банку ліцензії й припинення його як юридичної особи). Підходи до правового регулювання ліквідації неплатоспроможних банків в Україні неодноразово змінювалися. Закон України «Про банкрутство» 1991 р., який регулював ліквідацію банкрутів, включаючи банки, не враховував достатньою мірою специфіку банківської справи, у зв'язку з чим учені вказали на нагальну потребу в прийнятті окремого спеціального нормативного акта для належного врегулювання усіх питань, пов'язаних з ліквідацією комерційного банку у разі його банкрутства. Невдовзі таким актом став Закон України «Про банки і банківську діяльність» 2000 р. Згодом, аналізуючи практику виконання процедури ліквідації банків згідно з Законом про банки, вчені дійшли висновку, що діяльність ліквідатора не повністю врегульована нормами права, не містить конкретних методик його роботи, що врегульовані лише загальні засади процедури ліквідації банків. У таких випадках як Національний банк України, так і ліквідатори банків були змушені вживати додаткових заходів

щодо врегулювання відповідних питань у процедурі ліквідації та знаходити способи їх виконання відповідно до ситуації, що складалася навколо того чи іншого банку. На прикладі банку «Україна» вчені показали недоліки правового регулювання ліквідаційної процедури банку, причинами яких була правова невизначеність багатьох питань [1, С. 123-124].

Ще однією з проблем є те, що, на клієнтів-позичальників банку не покладається обов'язок здійснити виплату за зобов'язаннями, що виникли у них перед банком. Тому банк, посилаючись на Закон України "Про банки та банківську діяльність", буде чекати закінчення технологічного циклу активних операцій, оскільки це сприятиме збільшенню ліквідаційної маси та належному виконанню своїх грошових зобов'язань.

Враховуючи, що кредити під купівлю нерухомості видавались на 10, 15, 20 років, таке затягування є проблемним для банку, оскільки це пов'язано із забезпеченням функціонування банку як юридичної особи, та одночасною заборонаю здійснення банківської діяльності через відсутність банківської ліцензії. Навряд чи банк буде чекати впливу цього строку. Законодавством України не передбачено механізми захисту прав позичальників, а фактично повне задоволення вимог кредиторів банку можливе лише після погашення дебіторської заборгованості банку [2, С. 312].

Механізм вирішення такого питання відсутній у законодавстві України. Для того щоб вирішити цю проблему потрібні зміни у банківському законодавстві. Особливих змін потребує Закон України «Про банки та банківську діяльність».

До вказаного нормативно-правового акту треба внести положення про довгострокові кредитні договори, що будуть стосуватися обов'язків позичальників повернути грошові кошти, набуті при укладенні кредитного договору. Таким чином, необхідно передбачити в договорах умови сплати позичальником грошових коштів у випадку тих чи інших обставин, що можуть скластися. Наприклад, до кредитного договору можна внести такий пункт: «У випадку визнання банку, (в якому особа отримала кошти і якому вона зобов'язується їх повернути на умовах кредиту протягом 10, 15 і т. д. років) неплатоспроможним, друга сторона такого договору (позичальник), зобов'язується на умовах цього договору виплачувати вказану суму ліквідатору, що буде призначений Фондом гарантування вкладів фізичних осіб». Окрім того, кредитні договори можуть включати третю сторону, так би мовити, сторону, що обов'язковим чином передбачала би і забезпечувала виконання позичальником своїх зобов'язань перед банком.

Такою стороною може бути інший банк. До речі, деякі банки практикують включення цих пунктів до своїх кредитних договорів. Наприклад, у кредитних договорах ПАТ КБ «Приватбанк» зазначається таке положення: «Відступлення права вимоги та (або) переведення боргу за цим Договором однією із Сторін до третіх осіб допускається виключно за умови письмового погодження цього із іншою Стороною».

Головною метою при вирішенні такої проблеми є, по-перше, – зобов'язати позичальника у випадку визнання банку банкрутом виплатити взятий у цьому банку кредит, а, по-друге, забезпечити захист прав позичальника при виплаті кредиту. Адже, коли представником прав неплатоспроможного банку стає ліквідатор, то, як правило, він не має наміру чекати поки позичальник протягом майбутніх років буде виплачувати кредит. Таким чином, ліквідатор може почати вимагати дострокового погашення кредиту. Цим самим він порушує права позичальника, адже позичальник розраховує на певний строк використання та повернення даних коштів.

Отже, з вищевказаного можна зробити висновок про існування серйозної проблеми щодо виконання довгострокових зобов'язань, які виникли між неплатоспроможним комерційним банком і його контрагентом. Можемо констатувати наявність двох протилежних інтересів.

З однієї сторони, і держава і суспільство зацікавлені у швидкому виведенні з правовідносин неплатоспроможного банку, а з іншої, є необхідність врахувати позицію контрагентів банку, котрі розраховують на тривалий час виконання ними своїх зобов'язань.

Задля правильного вирішення вказаної ситуації, необхідно знайти розумний баланс між вищезазначеними інтересами.

Таким чином, у ЗУ «Про банки та банківську діяльність» необхідно включити норми щодо порядку повернення позичальниками грошових коштів за кредитними договорами у випадку визнання банку неплатоспроможним або банкрутом. Необхідним є зазначення спеціальних методів і способів, що будуть застосовані у випадку, якщо особа-позичальник з тих чи інших обставин відмовиться виплачувати кредитні кошти ліквідатору. Згідно із цим положенням треба також передбачити відповідальність, яку особа буде нести у разі відмови виконання своїх обов'язків. Ця відповідальність має визначатися в залежності від суми, яку позичальник за кредитним договором має сплатити. Відповідальність за відмову сплачувати кошти за кредитним договором має визначати і встановлювати суд, як це і передбачено звичайною судовою практикою.

Ліквідація банку має бути завершена не пізніше двох років з дня початку процедури ліквідації банку. Фонд має право прийняти рішення про продовження ліквідації банку на строк до двох років з можливістю повторного продовження на строк до одного року. Однак, практика застосування відповідного законодавства свідчить, що наведеного строку інколи не вистачає для задоволення вимог кредиторів. Так, яскравим прикладом є процедура ліквідації АК АПБ "Україна", яку було розпочато 16 липня 2001 р., та виключено банк з Державного реєстру банків було 13 квітня 2009 року.

З іншої сторони, більшість кредитних договорів на купівлю нерухомості, укладених до 2014 року, мають термін дії від 5 до 25 років. Тому, ми пропонуємо такий варіант змін до чинного законодавства.

Якщо ліквідатор комерційного банку не зміг протягом встановленого законодавством строку забезпечити належне припинення всіх зобов'язальних відносин, по таким не припиненим договірним відносинам має бути визначено правонаступника ліквідованого банку. Вказаний суб'єкт може без обмеження строків і після ліквідації банку продовжувати реалізацію укладених банком договорів до їх припинення на визначених законодавством підставах (повне виконання договору, новація заборгованості, тощо).

Отже, у разі штатного протікання процедури ліквідації банку, вона може бути закінчена протягом встановлених чинним законодавством строків. Неплатоспроможний суб'єкт буде швидко виведений з правовідносин без заподіяння шкоди фінансовій системі, державі чи суспільству.

У разі, якщо інтереси кредиторів і дебіторів банку неможливо задовольнити протягом вище визначеного строку, вони зможуть їх реалізувати у відносинах зі спеціально-визначеним суб'єктом – правонаступником ліквідованого банку.

У ст. 3, розділу 2 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», вказано:

1. Фонд є установою, що виконує спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків у випадках, встановлених цим Законом.

2. Фонд є юридичною особою публічного права, має відокремлене майно, яке є об'єктом права державної власності і перебуває у його господарському віданні. Фонд є суб'єктом управління майном, самостійно володіє, користується і розпоряджається належним майном, вчиняючи стосовно нього будь-які дії (у тому числі відчуження, передача в оренду, ліквідація), що не

суперечать законодавству та меті діяльності Фонду.

3. Фонд є економічно самостійною установою, має самостійний баланс, поточний та інші рахунки в Національному банку України, а також рахунки в цінних паперах у депозитарних установах - державних банках.

7. Органи державної влади та Національний банк України не мають права втручатися в діяльність Фонду щодо реалізації законодавчо закріплених за ним функцій і повноважень. Взаємодія Фонду з Національним банком України та органами державної влади здійснюється в межах, визначених цим Законом, іншими актами законодавства.

Таким чином, аналіз вищенаведених положень свідчить, що саме Фонд гарантування вкладів фізичних осіб України може бути визначеним нами раніше суб'єктом- правонаступником ліквідованих банків.

Визначення вказаного органу правонаступником, обумовлено такими факторами:

1. Цей орган уже працює у сфері відносин ліквідації неплатоспроможних банків, отже його штат має необхідні знання і навички.

2. Відсутність необхідності створювати новий орган обумовить значну економію бюджетних коштів.

3. Належність цього суб'єкта до структури органів влади забезпечить більш високий рівень якості його діяльності, можливості контролю за ним і необмеженість у часі існування.

Ще однією актуальною проблемою є повернення депозитних коштів вкладникам. Це питання виникає у багатьох кредиторів. Воно полягає у тому, що відповідно до банківського законодавства, Фонд гарантування вкладів при визнанні банку неплатоспроможним та визнанні його банкрутом, повинен виплатити грошові кошти вкладникам у розмірі 200 000,00 грн.

Ця норма є позитивною для фізичних осіб, вклад яких у банку був до 200 000,000 грн. Але постає питання як захистити права осіб, які мають депозит на більшу суму? Наше законодавство не дає відповіді на таке запитання. Статтею 112 Цивільного кодексу України встановлено черги задоволення вимог кредиторів, але до вимог вкладників, процедура, як правило, може не дійти.

Крім того, вказана сума не враховує процесів інфляції, росту мінімальної заробітної плати, тощо.

Отже, є гостра необхідність у корегуванні зазначеного вище правила. Тому пропонуємо визначити розмір виплати фондом коштів не у твердій сумі, а у певному відсотку до розміру депозиту. При цьому, при визначенні відсотку бажано враховувати соціальний стан клієнта банку.

Висновок. Здійснивши аналіз вищезазначених проблем, що виникають у процедурі ліквідації неплатоспроможних банків, з метою їх усунення ми пропонуємо: по-перше, внести зміни до Рішення «Про затвердження Порядку складання і ведення реєстру акцептованих вимог кредиторів та задоволення вимог кредиторів банків, що ліквідуються» і подовжити строк, протягом якого кредитори мають право заявити уповноваженій особі Фонду про свої вимоги до банку. У цьому нормативно-правовому акті встановлено строк у 30 днів. Подовження цього строку до 60 днів надасть змогу більшій кількості кредиторів заявити про свої права, зменшить кількість судових справ з даного питання, захистить права кредиторів. По-друге, необхідно розширити коло повноважень Фонду гарантування вкладів фізичних осіб і надати йому право бути правонаступником у зобов'язальних відносинах, які не вдалося припинити ліквідатору у визначений законодавством строк. По-третє, з метою більш ефективного захисту осіб, які мають депозити в ліквідованих банках, необхідно збільшити гарантовану суму повернення вкладу і змінити спосіб її визначення..

Використана література :

1. Електронний ресурс : <http://www.fg.gov.ua/not-paying/liquidation/154-pat-ukrinbank/3774-rozpochato-protseduru-likvidatsii-pat-ukrinbank-ta-delehovano-povno-vazhennia-likvidatora-banku>
2. Електронний ресурс : <http://www.fg.gov.ua/>
3. Закон України «Про банки і банківську діяльність». Електронний ресурс: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
4. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Електронний ресурс: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>
5. Качан О.О. Банківське право: процедура ліквідації банків в Україні / О.О. Лобач // Навчальний посібник. – 2006 р. – С.312.
6. Конституція України. Електронний ресурс: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>
7. Лобач О.М. Ліквідація неплатоспроможного банку в Україні: деякі проблеми правового регулювання / О.М.Лобач // Наукова стаття. – 2013 р. - №1. – С.123-127.

8. Цивільний кодекс України. – Х.: Одіссей, 2015. – 384 с.

9. Рішення від 21.08.2017 № 3711 «Про затвердження Порядку складання і ведення реєстру акцептованих вимог кредиторів та задоволення вимог кредиторів банків, що ліквідуються» Виконавчої дирекції фонду гарантування вкладів фізичних осіб.